

<https://helda.helsinki.fi>

Svensköversättares orientering mot målspråket och källspråket

Lassus, Jannika

Helsingfors universitet
2018

Lassus , J 2018 , Svensköversättares orientering mot målspråket och källspråket . i B Silén , A Huhtala , H Lehti-Eklund , J Stenberg-Sirén & V Syrjälä (red) , Svenskan i Finland 17 . Nordica Helsingiensia , Helsingfors universitet , Helsingfors , s. 92-106 , Svenskan i Finland 17 , Helsinki , Finland , 18/05/2017 . < <http://hdl.handle.net/10138/238351> >

<http://hdl.handle.net/10138/308638>

submittedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Svensköversättares orientering mot målspråket och källspråket

Jannika Lassus

Översättaren i det allmännas tjänst

Översättning är ingen värderingsfri verksamhet utan präglas av ideologier och värderingar på flera plan (Hermans 1998, 59). Hela processen, från valet av vad som ska översättas till den färdiga översättningen, påverkas av åsikter, värderingar, ideologier, normer. Översättningsprocessen har konstaterats vara styrd av både allmänna målspråksnormer, t.ex. språkriktighet och klarspråk, och specifika översättningsnormer, så som graden av anpassning mot målspråket och dess kultur (Schäffner 1998; Toury 2012). Dessa normer uttalas inte alltid offentligt. Översättare kan dock anonymt, i ett forskningssammanhang, ge uttryck för sina uppfattningar om till exempel uppdragsgivaren eller källtexterna. Det har dock inte tidigare i finländsk kontext gjorts sådana undersökningar där forskare explicit efterfrågat översättarnas åsikter om källtexter, uppdragsgivare, språken de arbetar med och andra faktorer som påverkar översättningsprocessen. Syftet med den här artikeln är att redogöra för svensköversättares uppfattningar om de finska källtexterna och det svenska språket samt relationen till uppdragsgivaren. Längre fram i detta inledande kapitel preciseras syftet och forskningsfrågorna. Närmast skriver jag mer om undersökningens kontext.

Antalet svensköversättare i Finland är stort. Översättningsverksamheten mellan finska och svenska i Finland är volymmässigt stor. I synnerhet i översättningsriktningen från finska till svenska, och speciellt i myndighetssammanhang, är behovet av översättningar kontinuerligt. Detta beror på svenskans ställning som nationalspråk i landet. I lagberedningen ingår i ett tidigt skede en översättning till svenska av lagtexten, och då lagen publiceras finns det både en finsk och svensk lagtext som har samma giltighet (Palmgren 2017; Petrell 2013). Alla myndigheter och offentligrättsliga institutioner i landet (vilka brukar kallas "det allmänna") behöver låta översätta "information som är väsentlig för individens liv, hälsa och säkerhet samt för egendom och miljön" (språklag 423/2003, 32 §). I Finland går lagberedningen och den statliga förvaltningen främst på finska, och merparten av de svenska myndighetstexterna är översättningar eller parallella texter till finska förlagor (se t.ex. Petrell 2013, 159–160). I tvåspråkiga kommuner varierar det interna språket och praxis kring översättning, men invånarna har sina språkliga rättigheter tryggade, dvs. de ska få information på svenska eller finska (Henriksson 2012). De till invånarantalet största kommunerna i Finland har finsk majoritet eller är finskspråkiga, varför svenska texter i dessa kommuner högst sannolikt är översättningar. Praxis kring översättning och textproduktion inom "det allmänna" är rätt utforskat ur språketenskaplig synvinkel, men t.ex. Vik (2016, 2, 15–16) har undersökt en tvåspråkig mötespraxis i tre österbottniska kontexter med mötesdokument och inlägg på två språk.

Dessa svenska översättningar som finansieras med skattemedel är likvärdiga de finska källtexterna och de har samma ställning som officiella myndighetstexter. De finskspråkiga och svenskspråkiga läsarna ska förmedlas samma innehåll, samma betydelser och samma effekt när de läser texterna på finska respektive svenska. Översättarens uppgift är att ta ställning till den finska texten och överföra den till en svensk text enligt hur hen förstår uppdragsgivarens anvisningar och önskemål, så att den svenskspråkiga läsaren kan läsa och förstå den svenska texten. För svenska myndighetstexter i Finland gäller dock att de är starkt knutna till den finska förlagans språkliga val (Petrell 2013, 161).

Toury (2012, 70–80) menar att översättare i varje situation måste välja mellan en *målspråksorientering* eller en *källspråksorientering*. I den finländska (eller finlandssvenska) kontexten innebär målspråksorienteringen att översättaren under översättningsprocessen följer det allmänsvenska språkbruket (som normeras främst i Sverige) och producerar en acceptabel svensk text. Källspråksorienteringen innebär i sin tur att översättaren håller fast vid källspråkets, finskans, strukturer för att producera en adekvat svensk återgivning av den finska texten. Enligt forskare som intresserat sig

för det juridiska språket i Finland påverkas den juridiska svenskan i Finland av finskan. Därmed har finskan (källspråket) satt sin prägel på ett helt fackspråk i Finland, nämligen den juridiska svenskan (Landqvist et al. 2016; Nordman 2015, 215). Detta går att tolka så att traditionen inom den juridiska översättningen har varit källspråksorientering snarare än målspråksorientering.

Genom att se närmare på översättares uppfattningar om faktorer som aktualiseras i översättningsprocessen går det att komma åt deras källspråks- och målspråksorientering. Fokus i denna artikel är svensköversättarnas uppfattningar om finskan, svenskan, finlandssvenskan och uppdragsgivaren utifrån enkätsvar, intervjuer och inlägg på en e-postlista (se närmare längre fram). Syftet är att klarlägga svensköversättares uppfattningar om faktorer som påverkar översättningsprocessen och därigenom få fram svensköversättarnas källspråks- och målspråksorientering utifrån detta material. Specifika forskningsfrågor som ställs det aktuella materialet är: Vilken uppfattning har översättarna om de finska källtexterna? Hurdan är relationen till uppdragsgivarna och källtextförfattarna? I hur hög grad orienterar sig översättarna mot källspråket finska och i hur hög grad mot målspråket svenska? Forskningsansatsen är huvudsakligen kvalitativ. Resultaten och slutsatserna kan inte generaliseras till att gälla för alla svensköversättare som var verksamma 2012–2013, men de ger en inblick i svensköversättarnas arbete utifrån den grupp som har svarat på enkäten, låtit sig intervjuas och gett sitt medgivande till materialinsamling på e-postlistan vid den givna tidpunkten.

Studien är förankrad i praktisk översättningsverksamhet snarare än översättningsteori. Artikeln inleds dock med en kort genomgång av översättningsvetenskapliga teorier om översättaren och dennas roll samt tidigare forskning om översättare i Finland. Dessutom behandlas normbegreppet kort så som begreppet har presenterats inom deskriptiv översättningsvetenskap. Därefter redogörs för studiens metod och material innan resultaten av analysen presenteras och diskuteras.

Översättningsvetenskaplig överblick

Inom översättningsvetenskapen finns det flera riktningar som betonar översättarens roll vid översättningen. Översättaren står i en nyckelposition när det gäller formuleringarna i måltexten. Därför är det viktigt att inte endast undersöka översatta texter och faktiska översättningsprocesser, utan också undersöka översättarna som är viktiga aktörer till exempel när det gäller utformningen av svenska myndighetstexter i Finland. Översättaren arbetar inte i ett tomrum, utan översättaren och dennas val av motsvarigheter i översättningsprocessen påverkas av många faktorer (Nida 2001). Inom översättarforskningen eller översättningssociologin placeras därmed översättaren i centrum (Chesterman 2006; Chesterman 2009). Frågor som är intressanta inom översättningsvetenskapens kognitiva och sociologiska dimensioner (Chesterman 2007) är bl.a. villkoren för översättningen, översättarens bakgrund och utbildning samt översättarens förståelse av sin uppgift. För att komma åt vad som styr en översättning har tidigare översättningsvetenskapliga studier använt sig av olika slags metoder, några nämns i genomgången nedan.

Med tanke på hur viktiga svensköversättarna är för svenskan i Finland har ett förvånansvärt litet forskningsmässigt intresse riktats mot dem. Irma Sorvalis projekt (1992) lyckades genom intervjuer belysa hur översättare i allmänhet arbetar och under vilka villkor, samt hurdant förhållningssättet är till texterna som översättarna arbetar med. Lieselott Nordmans avhandling (2009) lyfter förtjänstfullt fram den svenska lagberedningen och svensköversättningens och granskningens roll i den processen. Information om svensköversättarnas och granskarnas arbete samlades in genom bl.a. enkäter, intervjuer och anteckningar på granskade texter. Det svenska lagspråket och lagberedningen belyses ytterligare av Landqvist et al. (2016) och Palmgren (2017), vilka undersökt lagtexterna och beredningsprocesserna.

Lagarna tjänstgör som förebilder för ett flertal andra myndighetstexter (Petrell 2013, 159–160), varför det är motiverat att undersöka det svenska lagspråket i Finland och beredningsprocesserna. Översättningen av dessa texter som har en reglerande funktion styrs ofta av kodifierade normer (dvs. nedskrivna normer). När det gäller lagöversättningar i Finland finns normerna kodifierade i verket *Svenskt lagspråk i Finland* (SLAF) som uppdateras regelbundet. Översättningsverksamheten vid andra enskilda institutioner har inte undersökts i någon större utsträckning, undantaget FPA vars textproduktionsprocesser belysts av Lassus (2010) och Tolvanen (2016).

I den enkät som används som ett material i denna artikel tillfrågades översättarna om arbete och anställning. Enligt Wivolin & Vuorinen (2012) är många översättare i Finland frilansöversättare. I motsats till detta är de som översätter från finska till svenska ofta anställda i ett eget företag eller vid en offentligt finansierad institution eller myndighet, enligt den enkät som jag gjort (Lassus 2014; Lassus 2017). En anställd svensköversättare vid en myndighet behöver inte oroa sig för sin utkomst på samma sätt som en översättare som arbetar som frilans. Samtidigt uppger de statligt anställda översättarna (i samma enkät) att de förväntas med hjälp av översättningsminnen prestera en stor mängd översättningar av hög kvalitet, och tidvis kan arbetsbördan vara stor. (Lassus 2014; Lassus 2017.) De översatta svenska myndighetstexterna i Finland granskas i viss utsträckning, men granskningsfunktionen gäller främst texter med en speciell funktion och betydelse, så som laggranskningen.

Inom översättningsforskningen har texten ofta stått i centrum snarare än översättaren, vilket till exempel Venuti (1995) har påpekat. Forskningen har riktat intresset mot produkten, översättningen, och hur måltexten har lyckats inkorporera källtextens språkliga innehåll och betydelser, utan att översättaren specifikt nämnts. Detta intresse är kanhända motiverat inom forskningsfältet skönlitterär översättning, där bland annat stilistiska och semantiska val samt anpassningen, eller icke-anpassningen, till målkulturen är av centralt intresse. (Toury 2012; Venuti 1995.) Men inte heller inom skönlitterär översättning kan man förbise de textexterna faktorerna som påverkar måltexten, till exempel krav och begränsningar från utgivare.

När det gäller bruksprosa, där den pragmatiska funktionen är viktigare än den estetiska, händer det antagligen mindre sällan att utgivare eller källtextförfattare har en styrande funktion på måltexten. Utmaningarna i översättningen av bruksprosa gäller en allmän förståelse av situationen: för vem skrevs källtexten, vem ska läsa måltexten, och hur ska måltexten utformas? Syftet med översättningen, dess tänkta publik och översättarens uppgift har betonats i den mer pragmatiskt orienterade översättningsforskningen (Chesterman 2007; Reiss & Vermeer 2013). Med andra ord placeras inte endast texten i centrum, utan också översättaren och hans förståelse av sin översättningsuppgift.

Chesterman (2006, 23) summerar i en lista några påståenden om översättningssociologi ur vilka kan härledas följande påståenden om översättning som verksamhet: översättning är en social praktik som består av översättningsuppgifter som genomförs under påverkan av normer, principer och nätverk. Översättningsuppgifterna utförs av översättare som har sin egen subjektivitet, sina intressen och sina värderingar. Översättare skapar och använder nätverk som består av aktörer och resurser med sina roller och sin status. (Chesterman 2006, 23.)

Utifrån resonemanget hos Chesterman kan översättaren ses som en aktör som inte översätter isolerad från andra, utan som en aktör som är en del av ett nätverk med andra personer och olika resurser. I denna kontext har översättaren tilldelats en översättningsuppgift, som styrs av bl.a. allmänna målspråksnormer. Översättaren påverkas också av sina egna värderingar och intressen samt av faktorer som knyts till den aktuella översättningsuppgiften, nämligen översättningsnormer.

Begreppet *översättningsnorm* avser hos Toury (2012) allt det som påverkar översättaren före och under översättningsprocessen. De preliminära normerna eller initiala normerna gäller t.ex. vilka texter som ska översättas och mellan vilka språk översättningen sker, dvs. främst textexterna faktorer. De operationella normerna gäller själva översättningsverksamheten, till exempel hur källtexten kan segmenteras och vilka resurser till motsvarigheter som finns i målspråket, dvs. främst textinterna faktorer. (Toury 2012, 82–83; Nordman 2009, 106–107.) Toury (2012, 63–64) anser att normer berör allmänna värderingar och idéer som en gemenskap eller ett samfund delar, det som är rätt och fel, lämpligt eller olämpligt. Dessa normer är ett slags instruktioner som kan användas i praktiska situationer, och ger kunskap om vad som är tillåtet och icke-tillåtet, önskvärt och icke-önskvärt. De kan vara nedskrivna (kodifierade) eller outtalade. De berör både vad som översätts och hur översättningsprocessen ska gå till. Att det finns normer innebär att det finns en valmöjlighet för hur översättaren ska agera. Genom att kartlägga hur översättare oftast väljer kan översättarforskaren hitta regelbundenheter i beteendet. Normerna igenkänns enligt Toury t.ex. när någon frångår normen. (Toury 2012, 63–65.)

Som jag förstår Toury är översättningsnormerna värderingar som primärt finns utanför översättaren, i den omgivande kontexten. De kan ha blivit en del av översättarens interna värderingar, men behöver inte ha blivit det. Översättningsnormer varierar över tid och till och med i fråga om en och samma översättare i olika situationer (Toury 2012, 67). I en finländsk myndighetskontext är t.ex. språklagen en textextern faktor som påverkar vad som ska översättas och till vilket språk, och lagen påverkar därmed

de preliminära översättningsnormerna. En både textextern och textintern faktor som är en operationell översättningsnorm är t.ex. rekommendationerna för översättning av genitivkonstruktioner i finskan. T.ex. Reuter (2014, 96 ff.) ger i ett textexternt verk råd om textinterna översättningsstrategier.

Det finns alltid minst tre övergripande normer som är aktuella i en kultur: (1) den norm som representerar traditionen och det som har varit (t.ex. att skriva *skall*), (2) den norm som de flesta kan omfatta just nu (t.ex. att man kan skriva både *ska* och *skall*) och (3) den nya normen som kommer att ta över (t.ex. bara *ska*) (Toury 2012, 77, mina exempel). Översättarens uppgift är att producera en text som fungerar på målspråket i en given kontext, och samtidigt att återge i målkulturen en text från källkulturen som redan har en position i källkulturen. Det säger sig självt att en översättning alltid är en kompromiss mellan målspråksorientering och källspråksorientering, samt mellan tradition och förnyelse. (Toury 2012, 69–70.) Översättningsnormer kan alltså ses som faktorer och värderingar som påverkar översättaren och dennas arbete med måltexten i dragkampen mellan målspråksorientering och källspråksorientering.

Översättarforskaren kan komma åt översättningsnormer på olika sätt. Toury (2012, 87–88), som verkar inom deskriptiv översättningsvetenskap, konstaterar att det går antingen att utgå från översättningen (de textinterna faktorerna) eller från resurser utanför översättningen (de textexterna faktorerna). I det första tillvägagångssättet analyseras översättarens handlingar i den översatta texten eller översättningsprocessen, till exempel valet av översättningsmotsvarighet, och därefter dras slutsatser om normer som påverkar översättaren. I det andra tillvägagångssättet efterfrågas översättares och uppdragsgivares åsikter som har att göra med översättningen och processen. Bäst är antagligen att koppla en observation av en översättningsprocess med en intervju med översättaren. Det går, enligt mig, också att observera diskussioner mellan översättare om pågående översättningsprocesser och vad som där sägs som kan föras till översättningsnormer som styr översättarens arbete.

Det går också att fånga in källspråks- och målspråksorienteringen genom att se på översättares uppfattningar och attityder om olika språkliga och kontextuella fenomen som har att göra med översättningsuppgiften. Angelöw, Jonasson och Stier (2015, 199) förklarar att en attityd är kopplad till hur vi tänker om ett fenomen, våra känslor för fenomenet och hur vi brukar handla när det gäller fenomenet. Attityder är människans redskap för att förstå och tolka världen. De hjälper oss att nå det vi vill ha och behöver, de fungerar som försvar då vi kritiserar, de stärker självkänslan, de säger något om vilka vi är och vilka våra värderingar är. (Angelöw, Jonasson och Stier 2015, 199–200.) Attityder och uppfattningar säger alltså något om översättarens inre värderingar, och översättarens relation till översättningsuppgiften och översättningsnormerna.

Det är motiverat att som avslutning på denna teoretiska genomgång formulera min förståelse av de begrepp och fenomen som använts ovan. En översättare har en uppsättning inre värderingar och attityder som påverkar allt översättaren gör. När översättaren arbetar med en översättningsuppgift påverkas översättaren och översättarens värderingar och attityder av, för det första, översättningsnormer som är knutna till översättningsuppgiften och dess målspråksorientering respektive källspråksorientering. För det andra påverkas översättaren av de externa resurser och människor som är knutna till översättaren och översättningsuppgiften samt dessas målspråksorientering och källspråksorientering. (Dessa människor och resurser är i sin tur också påverkade av översättningsnormer, resurser och människor.) För det tredje behöver översättaren också förhålla sig till källtextinterna och måltextinterna faktorer så som allmänna språknormer och genrenormer. Översättningsuppgiften utförs alltså i ett komplext socialt sammanhang.

Materialet och metoden för denna studie

I denna studie används tre materialgrupper: enkätsvar, meddelanden på en e-postlista och intervjuer med verksamma översättare. Dessa material har tidigare använts för en rad studier (Lassus 2013; Lassus 2014; Lassus 2015; Lassus 2017). I dem ges en allmän bild av översättarnas arbete och arbetsvillkor i Finland och om interaktionen på e-postlistan. De två tidigaste studierna (Lassus 2013 och 2014) presenterar resultatet av enkätundersökningen med fokus på översättarens arbetsförhållanden, arbetsmängd, hjälpmedel och texttyper. Interaktionen på e-postlistan diskuteras i Lassus (2015). Den sista artikeln (Lassus 2017) presenterar en sammanfattning av översättarens arbete inom den offentliga och privata sektorn i Finland utifrån enkätundersökningen och några av intervjuerna. Frågor om specifikt

det finska och finlandssvenska har inte ställts materialet, inte heller har alla tre materialgrupper tidigare kombinerats på så sätt som görs i föreliggande artikel. Eftersom Svenskfinland är litet och många finlandssvenska översättare känner varandra har jag varit mån om att bibehålla anonymiteten för alla deltagare, både när det gäller översättarens namn och arbetsplats.

Enkätmaterialiet insamlades år 2012 inom ett projekt finansierat av Svenska litteratursällskapet i Finland. Totalt 138 personer besvarade enkäten som riktades till verksamma översättare (se Lassus 2013; Lassus 2014; Lassus 2017). Enkäten var öppen och spreds per e-post, i sociala medier och olika nätverk. Information om enkäten publicerades också i Språkbruk, en tidskrift utgiven av dåvarande Forskningscentralen för de inhemska språken, nu Institutet för de inhemska språken. Målgruppen för enkäten var verksamma översättare som översätter till svenska. Enkäten nådde den avsedda gruppen då mer än 73 % av dem som svarade hade arbetat som översättare i nio år eller mer. Merparten av de som svarade var egenföretagare eller anställda översättare vid en institution, myndighet, företag eller annan organisation. De som besvarade enkäten kan alltså karakteriseras som professionella översättare. Enkäten besvarades anonymt. I artikeln hänvisas till detta enkätmaterial med orden enkät, enkäten samt enkätmaterialiet.

Det andra materialet, meddelanden under en månad på en e-postlista eller sändlista för översättare, består av 390 meddelanden som skickades under en månad år 2013. Antalet deltagare som skriver meddelanden under månaden är 41 och antalet trådar som startas under den observerade månaden är 52. Materialinsamlingen och bearbetningen beskrivs närmare i Lassus 2015. En del deltagare är mycket aktiva medan andra är mindre aktiva och skriver endast ett meddelande. En tråd startas vanligen av en fråga som gäller översättning av ett ord från finska till svenska, och i tråden skrivs svarsmeddelanden med förslag till översättningsmotsvarighet eller diskussion av tidigare förslag. För det mesta är interaktionen på sändlistan konfliktfri och smidig. E-postmeddelandena, e-postlistan och deltagarna har anonymiserats. Deltagarnas namn har ersatts med en sifferkod. Sådana innehållsord som kan avslöja avsändarens hemvist eller identitet har ändrats. I artikeln hänvisas till meddelanden på sändlistan med orden meddelande och inlägg. Dessutom talas om sändlistan och e-postlistan samt hänvisas till enskilda meddelanden med uppgift om trådnumret och skribentens deltagarkod.

Den sista materialgruppen består av intervjuer som gjordes under åren 2012–2013. Rekryteringen av informanter gjordes primärt utifrån enkäten, där intresserade kunde lämna sin e-postadress. Därefter rekryterades några informanter genom snöbollsurval, dvs. att en översättare rekryterade en annan, eller genom initiativ från översättarhåll då de hört om projektet samt genom att jag tog kontakt med översättare för att få ett bredare urval. Intervjuerna utfördes som semistrukturerade intervjuer och de spelades inte in. Efter intervjun skrev jag rent mina anteckningar och den intervjuade läste igenom dem, korregerade missuppfattningar och godkände innehållet. Syftet med intervjuerna var att få kvalitativ information och att bekräfta eller förkasta den bild som enkätsvaren gav av svensköversättarnas vardag och arbetsvillkor. Intervjuerna var totalt 9 stycken med sammantaget 12 personer som arbetade som översättare. Intervjuinformanterna arbetade vid offentligt finansierade institutioner och intervjuerna gjordes i Nylands län. Informanterna och de institutioner där de verkar har anonymiserats. I artikeln hänvisas till intervjuerna sammantaget med uttrycken de intervjuade översättarna och intervjuinformanterna.

Metodologiskt är min ansats kvalitativ, trots att jag presenterar en del sifferuppgifter som sammanfattar enkätsvaren. Jag har utgått från de 138 enkätsvaren då jag har gjort intervjuguiden för intervjuerna. De teman jag tog upp i intervjuerna hämtade jag från enkätsvaren. Intervjuerna förstärkte och fördjupade min förståelse av översättarnas arbete och förhållningssättet till delar av arbetet. På samma sätt kompletterar och fördjupar inläggen på e-postlistan min förståelse av hur översättare resonerar då de arbetar med en översättning.

I analysen av materialet har jag letat efter möjliga faktorer som påverkar översättningen (översättningsnormer) samt uttryck för källspråksorientering och målspråksorientering genom utsagor, vad översättarna sagt eller tyckt eller hur de uppger att de handlar, när det gäller sådana nyckelord och teman som finska, svenska, finlandismer, uppdragsgivaren, chefen, källtexten, måltexten, läsaren och den övergripande kontexten. Jag har letat efter dessa nyckelord i enkäten, e-postmeddelandena och intervjuanteckningarna. Jag har också beaktat synonymer och andra uttryckssätt för det aktuella analys temat, inte enbart de ovan nämnda nyckelorden. Därefter har jag i intervjuanteckningarna och e-postmeddelandena analyserat den omgivande kontexten där nyckelordet förekommer. Analysresultaten kopplar jag till källspråks- och målspråksorienteringen i uttalandet. Slutsatserna drar jag inte endast

utifrån ett intervjuuttalande eller ett e-postinlägg, utan varje slutsats är ett resultat av en analys- och tolkningsprocess utifrån enkätsvar, intervjuer och e-postinlägg, men utrymmet medger inte varje gång en noggrann redogörelse för alla steg i tolkningsprocessen utan fokus i artikeln ligger på resultaten. Jag redovisar för mina resultat i tre kapitel och diskuterar resultaten i dessa kapitel. I det sista kapitlet av artikeln summerar jag mina fynd och drar slutsatser.

Finskan och textförbättring

Det finns många vägar till att bli översättare. Studier i språk eller en översättarutbildning är en väg, men alla svensköversättare har inte tagit den vägen. Merparten av enkätrespondenterna hade studerat målspråket i någon mån. Av enkäten framgår att ungefär 45 % av respondenterna hade haft målspråket som huvudämne i sina studier. Av enkätrespondenterna hade vidare drygt 20 % haft målspråket som biämne medan ca 30 % hade tagit enstaka kurser i målspråket. Studier i källspråket efterfrågades också i enkäten. Källspråket hade en knapp fjärdedel haft som huvudämne medan en dryg fjärdedel hade haft källspråket som biämne. Bland enkätrespondenterna hade ca 30 % tagit enstaka kurser i källspråket. De flesta som besvarade frågan hade med andra ord studerat målspråket (som huvudämne, biämne eller enstaka kurser), medan bara 80 procent hade studerat källspråket (som huvudämne, biämne eller enstaka kurser).

Frågan om målspråksorientering och källspråksorientering har inte tidigare kopplats till studier i målspråk och källspråk. Utifrån enkätresultaten drar jag slutsatsen att de verksamma översättarnas investering i studier är något mer målspråksorienterad. Av de fria kommentarerna på frågan framträder dock en mer mångsidig bild, med studier i flera olika språk, slutförd tolk- och översättarutbildning och mer omfattande fortbildning för översättare. Av kommentarerna framgår även att en del enkätrespondenter önskar att de hade studerat mer eller på ett annat sätt. Översättarnas relation till finskan och svenskan ska alltså ses också ur den synvinkeln att alla översättare inte har genomgått en språkvetenskaplig översättarutbildning, utan de har en annan bakgrund till exempel inom ett specifikt fackområde. I den enkätfråga som redogörs för ovan efterfrågades dock studier i källspråk och målspråk, inte specifikt i svenska eller finska. Benämningen *översättare* kan användas av vem som helst, det är endast användningen av benämningen *auktoriserad translator* som övervakas (i Finland av Utbildningsstyrelsen). Såväl enkätrespondenterna som de intervjuade översättarna har en stark yrkesidentitet som översättare, oberoende av hur karriärvägen har sett ut.

De intervjuade översättarna arbetar alla främst med språkparet finska-svenska, och så att de har finska som källspråk och svenska som målspråk. Som tidigare nämnts var alla intervjuade översättare anställda av offentligt finansierade institutioner och myndigheter, varför de texter de översätter främst är myndighetstexter av olika slag. De intervjuade översättarnas uppfattningar om finskan varierar. Några av de intervjuade är kritiskt inställda och ser de finska källtexterna som för detaljrika med sådan information som är överflödigt. De intervjuade översättare som också har ansvar för de svenska webbsidorna och andra redaktörs- och informatörsuppdrag verkar i högre grad vara inställda på att föreslå ändringar, förkorta, flytta runt i texterna osv. De har en starkare målspråksorientering som uttrycks genom en vilja att mottagaranpassa texten. De som inte har detta ansvar verkar hålla hårdare fast vid de finska strukturerna och påtalar vikten av att vara originaltexten trogen, det vill säga de har en starkare källspråksorientering. Merparten av de intervjuade översättarna accepterar och kan tänka sig att ändra på tilltalet, meningsstrukturen och informationsföljden i viss mån, om det, enligt dem, gör översättningen till en bättre och mera mottagaranpassad text. Den svenska språkvården och dagens språknorm omfattar du-tilltal och klarspråk med mottagaranpassning av struktur och innehåll (t.ex. *Klarspråk i kommunen*). En översättare som vill göra den svenska översättningen till en text som följer dessa normer anser jag vara en målspråksorienterad översättare.

I enkäten ingick två påståenden om källtexternas kvalitet, det vill säga om enkätrespondenten upplever att källtexterna är dåliga när det gäller den språkliga kvaliteten och som texthelheter. På båda påståendena ansåg merparten av respondenterna att källtexterna oftast eller ibland är av dålig kvalitet. Endast två till fyra procent av de som svarade anser att källtexterna aldrig är av dålig kvalitet. På påståendet "Den översatta texten blir bättre än källtexten" svarade två procent att den alltid blir bättre, tre procent att den aldrig blir bättre, trettio procent att den oftast blir bättre och de övriga att den ibland

blir bättre. Tidigare forskning visar att översättare tenderar att göra ändringar som de anser att är förbättringar (Nida 2001, 67–68). Svensköversättarna anser också att de förbättrar texterna i viss mån. En översättare som finner att källtexten har brister och som inte vill överföra bristerna till måltexten utan gör ändringar i texten med syftet att förbättra målspråkstexten, anser jag att är målspråksorienterad.

De intervjuade översättarna säger sig förbättra texterna bland annat med avseende på mottagaranpassning, som är en av klarspråksrekommendationerna. Flera av de intervjuade översättarna säger att mottagaraspekten är viktig, att myndigheterna har blivit bättre på att beakta den men att det fortfarande finns rum för förbättringar på den punkten. Sverigesvenska myndighetstexter har redan länge präglats av klarspråksnormerna. En svensköversättare som är målspråksorienterad är antagligen också orienterad mot mottagaranpassning och klarspråk. Finska myndighetstexter har inte samma klarspråkstradition.

Flera av de intervjuade översättarna säger att källtextförfattarna är i olika hög grad bra eller dåliga skribenter: några är starka, några är svaga. Trots att det ingår i arbetet som tjänsteman att skriva texter är alla tjänstemän inte goda skribenter. De flesta av de intervjuade översättarna säger att källtextförfattarna är mottagliga för respons och att källtextförfattarna i regel är tacksamma över att översättaren påpekar fel och brister i källtexten. De som skriver de finska texterna är experter på sitt område, men enligt de intervjuade översättarna är de inte expertskribenter (se också Nida 2001, 67–68 för liknande iakttagelser).

Av intervjuerna framgår att det i de större organisationerna finns finska språkvårdare. I enkäten ställdes en fråga om behovet av finsk språkvård. Bland enkätrespondenterna kunde en tredjedel inte ta ställning till om det finns ett behov av aktivare finsk språkvård. De övriga två tredjedelarna av de som i enkäten tog ställning till påståendet ”Vi behöver en aktivare finsk språkvård” sprider sig jämnt mellan svarsalternativen som i hög eller låg grad svarar jakande på påståendet.

På e-postlistan är det få inlägg som direkt kritiserar källtexterna eller det finska språket. Meddelandena på e-postlistan handlar i de flesta fall om frågor där en översättare frågar de andra om hjälp i valet av den bästa motsvarigheten. Frågorna handlar om enstaka finska ord och uttryck, det är inte frågor om hela texter, genrer eller andra större helheter. När ett finskt uttryck eller ord vållar problem kan en översättare som är med på e-postlistan skicka sin fråga till listan och medlemmarna på e-postlistan hjälper sin kollega.

Bland meddelandena finns det exempel på diskussioner där översättarens känsla för språket ställs mot vad språkvårdare rekommenderar eller vad det står i något normerande verk (t.ex. *Svenskt lagspråk i Finland*). Nedan ges fyra utdrag från en tråd som behandlar översättningen av finskans ”vielä” (’dessutom’, ’därutöver’, ’fortfarande’, ’visserligen’, ’än’, ’ännu’ m.fl., *Stora finsk-svenska ordboken*). De fyra utdragen kommer från en och samma tråd med 17 inlägg. Utdragen ur meddelandena är här uppställda i den ordning meddelandena har skickats på listan, och de representerar enligt mig de argument och åsikter som framförs i tråden.

Exempel 1. Diskussion om finskans ”vielä” i tråd 25.

- (1) Trots att det ska vara redan, tycker jag att det låter galet. Man måste väl på något sätt kunna skilja mellan Odotan tuloksia VIELÄ tänä vuonna och Odotan tuloksia JO tänä vuonna. (Skribent 1021)
- (2) Ja, så (redan i år) står det i en del råd om användningen av ännu. (Skribent 1009)
- (3) Tänk att jag tycker inte redan i år på svenska uttrycker samma sak som vielä tänä vuonna. [...] Jag tycker svenskans ”redan” uttrycker att nånting sker litet oväntat tidigt. (Skribent 1012)
- (4) ”Ännu i år” i den betydelsen är en rätt väldokumenterad finlandism, har jag lärt mig. (Skribent 1032)

Översättarna i exempel 1, utdrag 1–4, diskuterar den svenska språknormen och den rekommenderade översättningen mot sin finska språkkänsla som tvåspråkiga språkbrukare. Källspråkets nyanser verkar viktiga för översättarna. På e-postlistan fogar sig översättarna emellertid oftast till det som språkvården, ordböckerna eller andra externa normauktoriteter rekommenderar. I exemplet ovan används formuleringar som ”ska vara” och ”så ... står det i en del råd”. Trots detta finns det på e-postlistan, också i andra trådar, tidvis en frustration över att det inte verkar finnas en motsvarighet i svenskan som helt stämmer överens med översättarnas uppfattning om det finska ordets betydelsenysanser. Utan att känna

till översättarnas bakgrund går det inte att säga vem som kan finska så bra, både genom uppväxt och studier, att hen korrekt kan ta ställning till betydelsen yanserna, så som i ordet ”vielä”. (Ordet har enligt *Kielitoimiston sanakirja* olika betydelser i jakande och nekande kontext, och ett antal användningsområden i synnerhet i jakande kontexter.) Här kommer jag inte att gå igenom vilka åsikter eller argument som så att säga är ”rätt” eller ”fel”, utan jag vill se på vilket slags argument eller normkällor översättarna på e-postlistan använder.

Språkstudier i sig används inte som argument, men i exempel 1, utdrag 4, konstaterar skribenten ”har jag lärt mig”, alltså någonstans har hen fått höra att ”ännu i år” inte ska användas. På e-postlistan används som uttalade argument för en viss ståndpunkt en kurs eller fortbildning, en språkvårdares namn, en ordboks namn eller en språkvårdsboks namn. I exempel 1 är det klart att översättarna verkar veta att rekommendationen enligt målspråkets normer är ”redan”. Detta har de läst och hört från flera håll. Några delar med sig av länkar till Språkinstitutets webbplats och citerar ur ordböcker med flera källor. Trots detta har många av översättarna en annan uppfattning än den rådande normen förespråkar, det vill säga de skulle gärna vilja ta in andra svenska ord och uttryck (vilket enligt *Stora finsk-svenska ordboken* kunde vara möjligt). De anser att ordvalet i källspråkstexten förmedlar en nyans eller betydelse som de gärna vill få fram, och de har ett tydligt behov av att ventilerar denna uppfattning med de andra på e-postlistan. Det pågår alltså en diskussion eller förhandling, i all vänlighet kolleger emellan, om den bästa motsvarigheten på målspråket.

Sammantaget kan konstateras att de intervjuade myndighetsöversättarna ser de finska källtexterna som tidvis något bristfälliga. Därmed kan antas att de inte ser källspråkstexterna som förebilder. Översättarna har dock antagligen studerat målspråket svenska mer än källspråket finska. På e-postlistan ger källtexterna upphov till språkfrågor som översättarkollegerna besvarar så gott de kan. I diskussionerna står målspråket i fokus då deltagarna vill hitta den bästa översättningsmotsvarigheten för det som källtexten uttrycker. Flera översättare uppger i både enkäten och intervjuerna att de förbättrar texten så att måltexten enligt dem blir en bättre text än vad källtexten var, till exempel när det gäller mottagaranpassning. Målspråksorienteringen och målspråksnormerna är starka hos de undersökta svensköversättarna. Många av dem påtalar också fel och brister till källtextförfattaren eller uppdragsgivaren. Nästa kapitel behandlar översättarnas relation till dem.

Uppdragsgivaren och uppdraget

Uppdragsgivaren kan vara, men är inte alltid, samma person som källtextförfattaren. Av enkäten, intervjuerna och inläggen på e-postlistan framgår att kontakten med källtextförfattaren eller uppdragsgivaren kan se ut på olika sätt. Företagare och frilansöversättare kan arbeta mot en översättningsbyrå, och då har de kanske inte kontakt med källtextförfattaren utan endast med en person på översättningsbyrån, nämligen uppdragsgivaren. I en större organisation kan det finnas en översättningskoordinator eller chef som fördelar uppdragen och som agerar mellanhand. Det kan också vara en person som är ansvarig för ett projekt som är uppdragsgivaren, medan själva texten i en projektrapport eller motsvarande har skrivits av en eller flera andra personer. En webbtex t kan ha skrivits av en informatör men den kommer till översättaren via informationschefen.

I enkäten ställdes inga direkta frågor om relationen till uppdragsgivaren, men det kom i andra frågor fram att uppdragsgivarna ibland eller oftast ses som mer konservativa än översättarna, och mer sällan som mer liberala än översättarna. Det kan innebära att när översättaren vill föra in en språklig innovation, det vill säga vill följa den rådande normen eller ta in en ny norm så som du-tilltal, så vill uppdragsgivaren inte göra det. En av de intervjuade översättarna ger som exempel att de svenskspråkiga inom organisationen vill behålla Ni-tilltal eller uttryck som är ålderdomliga. Då har uppdragsgivaren, eller målspråkstalare i organisationen, gett uttryck för en mer traditionellt hållen målspråksorientering, dvs. orienterat sig mot en äldre språknorm. Det är ändå fortfarande en målspråksorientering.

I bästa fall fungerar kontakten med uppdragsgivaren smärtfritt, och enligt alla tre materialgrupper upplever de flesta översättare att kontakten är god. I enkätens öppna svar och i intervjuerna uttrycker de flesta översättare sin uppskattning av en öppen dialog och samarbete med källtextförfattaren och uppdragsgivaren. Översättarna saknar ofta den fackkunskap som källtextförfattarna har, varför det är bra att översättaren kan diskutera innehållet i källtexten direkt med källtextförfattaren. Översättarnas

kommentarer uppskattas vanligen av källtextförfattarna. Som de intervjuade översättarna påpekar kan översättaren vara den första som läser den finska texten. Om översättaren finner oklarheter och brister och påtalar dem kan källtextförfattaren reagera på dem. En av de intervjuade översättarna konstaterar att om källtexten har väldigt stora brister och om den är väldigt lång kan översättaren välja att inte skicka tillbaka hela källtexten för omskrivning, utan gör i stället det bästa av situationen. I en annan organisation konstaterade den intervjuade översättaren att vissa texter måste översättas så att det otydliga och tvetydiga förblir otydligt och tvetydigt, översättaren får inte göra tolkningar. Då är genrenormen och de krav som ställs i kontexten starkare än målspråksnormen.

På e-postlistan blir det tydligt att översättarna först skickar sina frågor till sändlistan, och ställer dem först därefter till uppdragsgivaren, om det fortfarande är oklart vad som avses. En del uppdragsgivare verkar vara möjliga att kontakta och gå i dialog med, medan andra aldrig svarar på översättarens fråga. Ibland har uppdragsgivaren åsikter om den svenska texten, rentav på detaljnivå vilket exempel 2 med utdrag ur tråd 32 visar.

Exempel 2. Uppdragsgivaren och Svenska skrivregler, utdrag ur tråd 32.

- (1) Hade en ordväxling med uppdragsgivaren. Jag tror mig veta att ord som [borttaget] ska skrivas utan mellanslag före sista bindestrecket, medan det i finskan ska det vara ett mellanslag där. Min uppdragsgivare påstod i sten att det också i svenskan ska vara mellanslag eftersom första delen är ett namn bestående av två ord med bindestreck emellan. Finns inte i Skrivregler och i Språkriktighetsboken endast exempel som inte har direkt ett dubbelnamn i första ledet. (Skribent 1006)
- (2) Berätta historien om skomakaren och lästen för din uppdragsgivare. (Skribent 1039)
- (3) Du har redan fått svar på din egentliga fråga men jag vill komma med ett tillägg: Inte ska det vara mellanslag på finska heller (Skribent 1019)

I tråd 32 vill översättaren kontrollera med listmedlemmarna att hen har tolkat svenskans principer för användning av bindestreck på ett korrekt sätt (exempel 2, utdrag 1). Översättaren är medveten om och vill följa målspråkets normer. Översättaren får inte endast svaret på sin fråga, utan får också kollegialt stöd då de andra översättarna anser att uppdragsgivaren är okunnig och kanske går över gränserna för vad som anses vara accepterat beteende av en uppdragsgivare (exempel 2, utdrag 2). Det framgår också att sammansättningen som är aktuell inte består av ett namn med två led, utan av ett ord, varför de finska skrivreglerna också har tolkats fel (exempel 2, utdrag 3). På sändlistan finns några fall där relationen till uppdragsgivaren kan ses som problematisk. I de flesta fall verkar det finnas en öppen dialog och en möjlighet till kommunikation mellan uppdragsgivaren och översättaren. I en öppen dialog går det att diskutera valen i målspråkstexten och källspråkstexten, och vid behov rätta till fel i källspråkstexten och förbättra målspråkstexten.

En öppen dialog är viktig också när det gäller översättningsprocessen och hur den hanteras internt i en organisation. Av intervjuerna framgår att det finns olika uppfattningar bland de intervjuade översättarna om i vilket skede av skrivprocessen ett översättningsuppdrag ska skickas till översättaren. En av de intervjuade vill gärna ha en text redan i utkastskedet, en annan arbetar gärna parallellt med den finska källtextförfattaren så att texterna växer fram samtidigt, en tredje vill bara ta emot färdiga texter, en fjärde vet att källtexterna är på hälft när de skickas in och så vidare. Flera av de intervjuade uttrycker sitt missnöje över texter som oväntat förändras efter att de har skickats in för översättning. Här finns med andra ord hela åsiktsskalan representerad. I enstaka organisationer finns interna instruktioner för hur översättningarna ska lämnas in och i vilket skede av textproduktionsprocessen, det vill säga organisationen av arbetet är kodifierad. Organisationens av det praktiska översättningsarbetet kan ses som en del av översättningsnormerna.

Alla intervjuade översättare är överens om att uppdraget måste komma in i tid. Översättningsuppdrag som beställs sent, glöms bort eller inte har planerats in förorsakar stress. Tidspress och stress uttrycks också i enkätsvaren. Enkätrespondenterna svarar att de upplever stress och tidspress i synnerhet under arbetstoppar. Upphandlade översättningsbyråer kan ta hand om sådana oväntade och större projekt som inte har bokats in och planerats för. De intervjuade konstaterar om upphandlingen att det är en svår

process där kvalitet och erfarenhet borde väga in mycket mer än priset. Vid de flesta enheter finns det upphandlade byråer och företagare som anlitas vid arbetstoppar, och det blir en extra kostnad när texter skickas utanför huset. Organisationen av arbetet och resursfördelningen kan också ses som en fråga om målspråksorientering och källspråksorientering, det vill säga om planeringen av textproduktionsprocesserna utgår enbart från källspråket eller om översättningen till målspråket beaktas.

Enligt enkätsvaren och intervjusvaren prioriterar inte alla organisationer kvaliteten på målspråkstexten. Det är viktigare att översätta en text i snabb takt än att översättningen blir bra. Några av de intervjuade säger tacksamt att deras chefer och uppdragsgivare förstår att översättning tar tid och får ta tid. I en organisation framgår det under intervjun att det är svårt att hinna ta ställning till språket i målspråkstexten. Innehållet blir det viktigaste och översättaren får utgå från att den finska källtexten har granskats och språkvårdats, och att den översatta texten i sin tur språk- och sakgranskas innan den publiceras. Översättaren blir där ett slags mellanhand med rätt stark källspråksorientering, och den som språk- och sakgranskar får ett stort ansvar för målspråksorienteringen.

Av en del fria kommentarer i enkäten framgår att uppdragsgivarna inte alltid behärskar svenska. Många av de intervjuade konstaterade också att uppdragsgivarna, tjänstemännen eller de som ska sakgranska och godkänna översättningen, inte kan svenska tillräckligt bra för att kunna ta ställning till termer och ordval i de svenska texterna. Ibland är översättaren väldigt ensam med sin facktext (se t.ex. Lassus 2013, 9–10). En del översättare ser sig dessutom som ansvariga för den svenska texten. De menar alltså att det inte är organisationen som ansvarar för svenskan utan översättaren, att det är översättaren som värnar om målspråket och målspråksorienteringen, inte organisationen.

Detta upplevda ansvar för en god svensk språkdräkt gör att många av de intervjuade översättarna uttrycker sitt missnöje över översättningsuppdrag som består av endast några ord. Den som skickar in endast några ord för översättning har inte uppfattat korrekt vad översättning går ut på, enligt flera av de intervjuade. I de stora organisationerna förekommer också olika frasregister och mer eller mindre automatiska utskick där textsnuttar av olika slag kombineras till en helhet. Vid en organisation konstaterar översättaren att det i ett brev där meningarna tas ur ett frasregister kan finnas såväl passiva konstruktioner, du-tilltal som ni-tilltal, men att man arbetar som bäst med att se över registret, det vill säga man är medveten om problemet och har börjat åtgärda det.

Svensköversättarnas relation till uppdragsgivaren anses vara god så länge kommunikationskanalerna är öppna och det finns en fungerande dialog. Det är viktigt för översättarna att de får ta kontakt och ställa frågor till källtextförfattaren eller uppdragsgivaren. Översättarna uppskattar en uppdragsgivare som förstår vad översättning går ut på. Översättarna oroar sig dock för att experterna inom organisationen har svaga kunskaper i svenska. Då faller ansvaret och engagemanget för målspråket på översättaren.

Svenskan i Finland och svenskan i Sverige

Ovan har konstaterats att flera översättare ser sig som ansvariga för att organisationens svenska texter är bra. Översättarna i denna studie översätter primärt från finska till svenska. Ibland kan de översätta från svenska till finska, men behovet av översättningar i den riktningen är inte lika stort. Bland enkätrespondenterna och de intervjuade översättarna förekommer också andra språkpar än finska-svenska, t.ex. engelska nämns ofta. Inom översättarutbildningen har det av hävd påpekats att en översättare ska översätta till sitt modersmål, det starkaste språket (*directionality*, *Routledge encyclopedia of translation studies*). I Finland finns en stark tvåspråkighet, vilket gör att frågan om det starkaste språket eller modersmålet kan vara svår att svara på. Enkätrespondenterna tillfrågades om modersmål. Svenska som modersmål uppgav ca 69 %, 14 % finska och 14 % båda språken. Ca 81 % hade gått i svensk skola.

Bland de intervjuade översättarna fanns några med finska som modersmål och skolspråk. De hävdade att i den kontext där de verkar är källtexterna på finska så komplexa till både struktur och innehåll att översättarna måste vara starkt finskspråkiga, det vill säga antingen ha modersmålet finska eller vara genuint tvåspråkiga. Detta påstående är något kategoriskt, men det är dessa översättares uppfattning att så är fallet. Samma översättare menade att det är viktigt att vara trogen originaltexten. Därmed kan man säga att källspråksorienteringen är stark, men huruvida det beror på skolspråket är oklart.

Enkäten innehöll några påståenden om svenskan i Sverige, finländska särdrag och finlandismer. En orientering mot svenskan i Sverige och finlandssvenskan, inklusive finländska särdrag, finlandssvenska

termer och finlandismer, kan sägas stå för målspråksorientering. Merparten av enkätrespondenterna, drygt 87 %, ansåg att det är viktigt att följa svenskan i Sverige. Färre enkätrespondenter valde alternativet "ibland" (ca 9 %) eller "aldrig" (1,5 %) för detta påstående (några respondenter valde "kan inte säga"). På påståendet "Vi behöver egna finlandssvenska termer och begrepp" svarade ca 60 % "ibland", och närmare 25 % valde alternativen "Alltid" eller "Oftast". Med andra ord ansåg ca 85 % av enkätrespondenterna att egna finlandssvenska termer och begrepp behövs, medan drygt 10 % ansåg att de inte behövs och 5 % kan inte säga. I ett annat påstående skulle enkätrespondenterna ta ställning till om det är viktigt "att bekämpa de finlandssvenska särdragen". Närmare 54 % svarar "ibland", medan knappt 35 % svarar jakande ("Alltid" eller "Oftast"). Färre (knappt 9 %) ansåg att de aldrig ska bekämpas, dvs. de accepterar helt finlandssvenska särdrag. På påståendet "Det är viktigt att undvika finlandismer" svarar drygt 40 % "Oftast" och drygt 21 % "Alltid", medan en dryg tredjedel svarar "Ibland". Bland enkätrespondenterna finns det med andra ord en stark målspråksorientering mot svenskan i Sverige, men också mot svenskan i Finland.

Under intervjuerna riktas det också en del kritik mot den finländska svenskan. Några konstaterar att de finlandssvenska texterna "låter" annorlunda än texterna i Sverige, att det finns finlandismer och andra ord som kunde ersättas med något allmänsvenskt. Målspråksorienteringen blir då en orientering mot svenskan i Sverige, eller en allmänsvensk standard, snarare än svenskan i Finland. Tillgången till internet är ett viktigt hjälpmedel för översättarna. Några av de intervjuade översättarna konstaterar att genom internet har finlandssvenskarna, och översättarna, fått tillgång till svenskan i Sverige på ett nytt sätt. Nya svenska ord och uttryck tas in i finlandssvenskan, vilket de flesta av de intervjuade översättarna ser som en bra sak.

När det gäller tilltal verkar de flesta intervjuade översättare föredra du-tilltal, vilket ligger i linje med målspråksorienteringen mot svenskan i Sverige. I en organisation finns det dock, enligt den intervjuade översättaren, en tendens att i frågor som på något sätt är besvärliga eller obehagliga använda ett mer distanserande ni-tilltal eller man, på både finska och svenska. På finska är ni-tilltal eller opersonliga former vanligt i myndighetsspråket. De flesta svenska myndighetstexter i Sverige har ändå du-tilltal, som en följd av klarspråksrekommendationerna. Ur den synvinkeln kan ni-tilltal eller användning av "man" i en svensk myndighetstext i Finland ses som källspråksorientering.

Förutom att översätta gör översättarna också språkgranskningar. Under intervjuerna blir det klart att det i vissa större organisationer finns ett system för språkgranskning, innehållsgranskning eller korrekturläsning av texter. Där det finns flera översättare kan de hjälpas åt och läsa varandras texter. En mer erfaren översättare kan granska en nykomlings texter och ge respons på dem. På olika sätt kan översättare arbeta tillsammans för att texterna ska hålla hög kvalitet (se Petrell 2013, 165). Detta är viktigt inte minst med tanke på delade översättningsminnen där översättningsfel i värsta fall kan bevaras och upprepas. Översättarna granskar också i mån av tid sådana texter som skrivits direkt på svenska av personer i organisationen. Det kan vara frågan om presentationsbilder eller tal eller dylikt. I en organisation använder tjänstemännen tidigare svenska texter som grund för nya texter, och då brukar översättaren granska helheten.

Av intervjuerna framgår det att webben och webbsidorna är ett område som prioriteras av "det allmänna", dvs. offentligt finansierade institutioner, myndigheter och organisationer. Flera av de intervjuade säger att organisationen har som princip att all webbinformation på finska också ska finnas på svenska. I en organisation finns det dock över 10 000 webbsidor på finska, och där har man konstaterat att det inte går att översätta allt till svenska och upprätthålla sidorna så att informationen alltid är aktuell. Det finns en preliminär översättningsnorm som avgör hur organisationen prioriterar, dvs. mindre information som är korrekt framför en större informationsmängd som är felaktig. De svenskspråkiga får alltså mindre information än de finskspråkiga.

Det finns också ett annat sätt att se på översättning och översättarens verksamhet och det är den levande tvåspråkighetens synvinkel. Som ett exempel på denna ges nedan ett utdrag ur en av trådarna på e-postlistan. I utdraget skriver en av översättarna att de som förstår både svenska och finska kan genom att läsa båda språkversionerna få något mer än den som endast läser den ena språkversionen: "Lite bonus åt dem som förstår båda språken" (skribent 1039, tråd 48). Det här väcker en del diskussion och kritik vilket föranleder skribenten att utveckla sin ståndpunkt något mer i ett senare inlägg i tråden, se exempel 3.

Exempel 3. Argument om vem översättaren översätter för, skribent 1039 i tråd 48.

Jag översätter för läsarna. Finlandssvenskarna - detta är ett finländskt projekt - består inte av 300 000 människor som inte begriper ett ord finska. En förkossande [så!] majoritet av de svenskspråkiga som går på [evenemangstyp] förstår vad [slogan på finska] betyder, trots att de kanske föredrar ett svenskspråkigt pogramblad [så!]. Och åtminstone en anseelig del av de finskspråkiga förstår vad [slogan på svenska] betyder. För denna sammantagna språkkunniga majoritet kan det ge en åtminstone minimal kick att märka att de två språken uttrycker samma sak, i detta fall ett slags glatt utrop, på olika sätt. Det sker inte på bekostnad av de enspråkiga och det är inte ett självändamål, men än mindre ser jag det som ett självändamål att binda sig vid källspråkets enskilda ord.

I det inlägg som inleder tråd 48 ber skribent 1039 om förslag till översättning av en slogan. Hen har några alternativ själv, men önskar få fler förslag. Det kommer en mängd olika förslag, och vissa kommenterar skribenten och andra förblir okommenterade. De olika alternativen diskuteras och deltagarna vrider och vänder på en del av dem. I utdraget i exempel 3 förklarar skribenten varför hen förespråkar den översättning av slogan som hen har valt och varför hen anser att en alltför ordagrann (källspråksorienterad) översättning inte är att föredra. Skribenten ser inte de två språkversionerna, finskan och svenskan, som åtskilda från varandra eller ömsesidigt oförståeliga. Skribenten menar att de på något plan kompletterar varandra och ger något mer ("minimal kick") till den som förstår båda språken. Skribenten förespråkar en målspråksorienterad slogan och tar avstånd från en ordagrann översättning, det vill säga är inte källspråksorienterad när det gäller översättningen.

Den här diskussionen är möjlig att föra när det gäller kreativa texter som sloganer där det inte finns några starka rekommendationer från språkvårdsorganen eller normerande handböcker. Samma diskussion kan inte föras när det gäller termer och begrepp som står i lagen. Den kunde inte heller föras i en annan tråd (tråd 4) som diskuterade vad sjukhuset i Åbo egentligen heter på svenska, för det finns bara ett rätt namn på svenska. På e-postlistan har översättarna, då de har tid, möjlighet att diskutera sina översättningsval och förhandla om var gränserna går för lämpliga översättningsmotsvarigheter.

Bland översättarna finns något olika nyanser när det gäller målspråksorienteringen och relationen till svenskan och finskan. Alla svensköversättare har inte svenska som modersmål och de kan se det rentav som en fördel att ha en stark finska. Andra ser det som sin uppgift att framför allt värna om svenskan. Sedan finns de som inser att många finlandssvenskar, och finskspråkiga finländare, behärskar både svenska och finska och att det för denna grupp är trevligt att erbjuda en lösning som, då det är lämpligt, ger något mer. Översättarna verkar anse att de finländska särdragen och termerna har sin plats i vissa situationer, men det är ändå svenskan i Sverige som är målspråksnormen som översättarna främst säger sig orientera sig mot.

Slutsatser

Syftet med föreliggande artikel har varit att klargöra svensköversättares uppfattningar om översättningsnormerna, dvs. faktorerna som påverkar deras arbete. Fokus har legat främst på en analys av de textexterna faktorerna, dvs. uppfattningarna om källspråket finska, målspråket svenska och dess varianter svenskan i Finland och svenskan i Sverige, samt källtexterna och uppdragsgivarna. En analys av textinterna val har inte gjorts, men diskussioner om dem har återgetts för att illustrera hur svensköversättare kan resonera kring valen. Det undersökta materialet omfattade en enkätundersökning, intervjuer med verksamma svensköversättare och inlägg på en e-postlista för svensköversättare. De tre materialgrupperna kompletterar och bekräftar varandra och analysen ger en bild av svensköversättarnas orientering mot källspråket och målspråket.

Översättningsprocesserna i den omfattande översättningsverksamheten från finska till svenska i Finland styrs av både allmänna målspråksnormer för svenskan och specifika översättningsnormer. I linje med Toury (2012) har översättningsnormerna förståtts som faktorer som påverkar översättaren före och under översättningsprocessen. Faktorerna påverkar översättarens och, som jag här påstår, också organisationens orientering mot källspråket och målspråket.

Översättningsnormerna kan delas in i undergrupper. De preliminära översättningsnormerna påverkar främst texttexterna faktorer som t.ex. vilka texter som ska översättas. I finländska myndighetskontexter är det främst språklagen som styr detta val, men organisationer inom "det allmänna" kan själva göra ett urval där lagen medger det. De operationella översättningsnormerna påverkar översättaren och dennas översättningsprocess, även valet av målspråksorientering eller källspråksorientering.

Översättning innebär ständiga val, främst på textens nivå, mellan en orientering mot tradition eller förnyelse när det gäller målspråksnormerna. Svensköversättarna uppger att de är för förnyelse, som du-tilltal, medan uppdragsgivarna kan vilja hålla fast vid traditionen, som ni-tilltal eller omtal med man. Översättning innebär också att välja mellan en orientering mot målspråket svenska eller källspråket finska. När det gäller översättning av myndighetstexter ingår mottagaranpassning och andra klarspråksnormer i målspråksnormerna för svenska myndighetstexter. Merparten av svensköversättningen i Finland gäller myndighetstexter. Svensköversättarna uppger att de vill följa klarspråksråd och till exempel mottagaranpassa texterna. Jag tolkar materialet så att svensköversättarna är starkt målspråksorienterade mot såväl svenskan i Sverige som svenskan i Finland, dvs. de termer och särdrag som ibland behövs i den finländska kontexten.

De finska källtexterna ses av översättarna som tidvis bristfälliga. Översättarna betonar att alla tjänstemän inte är goda skribenter trots att de är experter på sitt fackområde. Kunskaperna i svenska är också svaga. Därför ser många av översättarna det som sitt ansvar att värna om svenskan i organisationen. I det ingår också att vid behov göra ingrepp i mindre lyckade texter i syfte att försöka förbättra dem. Dylikt redaktörsarbete görs ändå inte av alla översättare. Såväl uppfattningen att det är svensköversättaren som ska värna om svenskan i organisationen som det upplevda behovet av att förbättra texter tyder på en stark målspråksorientering hos översättarna.

Alla svensköversättare har inte studerat finska, trots att finska myndighetstexter kan vara svåra facktexter. De svensköversättare som har finska som modersmål eller skolspråk ser sin starka finska som en fördel, eftersom de anser att utmanande finska myndighetstexter kräver en stark finska. Vidare forskning kunde göras för att utreda om flera svensköversättare med finska som det starkare språket ser denna fördel. Samtidigt kunde utredas om de, som några av översättarna i denna studie, också ser det som viktigt att behålla källspråkets strukturer i sina översättningar, alltså om fler orienterar sig mot källspråket.

Översättarna är en del av en större kontext i och med att översättning kan ses som en social praktik (Chesterman 2006). Översättare har därmed relationer till uppdragsgivare, källtextförfattare och andra översättare. Relationen till uppdragsgivarna och källtextförfattarna uppges vara god, det finns en fungerande dialog, och översättarna uppskattar i synnerhet de uppdragsgivare som förstår vad översättning innebär. I alla materialgrupper ges också exempel på tillfällen då relationen inte är så god. Det gäller situationer då källtextförfattaren eller uppdragsgivaren inte går att nå för frågor, eller där textproduktionsprocessen har gjorts utifrån produktionen av källtexten, utan att beakta den tid och de resurser som översättningen kräver. I sådana situationer kunde textproduktionsprocessen kallas källspråksorienterad, då målspråket inte får tillräckliga resurser. Översättarna i denna undersökning söker också stöd hos varandra till exempel via e-postlistan för svensköversättare. En kollega kan svara på frågorna som uppdragsgivaren inte besvarar.

Det vore värdefullt att fortsätta undersöka svensköversättarna i Finland. Mycket återstår att göra för att få en fördjupad bild av hur svensköversättarna orienterar sig mot källspråket eller målspråket i Finland. Mer tillförlitliga resultat av översättares målspråks- och källspråksorientering kunde nås genom att följa en översättares faktiska val i en verklig översättningssituation och därefter göra en intervju med översättaren. Genom att på så sätt observera och intervjua ett antal institutionella svensköversättare, och se om det de säger och gör följer samma orientering, kunde en fördjupad förståelse nås av de val som översättarna gör och av vad som påverkar valen. Det arbete som har gjorts här ger en fingervisning om vilket slags frågor som kan ställas och teman som kan diskuteras. De resultat min undersökning har nått kan användas till exempel internt i organisationer som har textproduktionsprocesser på flera språk och där översättning ingår, men också i fortbildning av översättare och i utbildning av personer som kommer att arbeta med textproduktion i organisationer. Så länge svenskan är nationalspråk i Finland kommer myndighetstexter att översättas till svenska och då behövs målspråksorienterade svensköversättare.

Litteratur

- Angelöw, Bosse, Thom Jonsson & Jonas Stier 2015. *Introduktion till socialpsykologi*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Chesterman, Andrew 2009. The name and nature of translator studies. I: *Hermes – Journal of Language and Communication Studies*. No 42-2009. S. 13–22.
- Chesterman, Andrew 2007. Bridge concepts in translation sociology. I: Michaela Wolf & Alexandra Fukari (red.). *Constructing a sociology of translation*. [ProQuest ebrary] Amsterdam: John Benjamins publishing company. S. 171–183.
- Chesterman, Andrew 2006. Questions in the sociology of translation. I: Joao Ferreira Duarte, Alexandra Assis Rose & Teresa Seruya (red.). *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam: John Benjamins publishing company. S. 9–27.
- Henriksson, Linnéa 2012. *Två förvaltningspråk. En utredning om två förvaltningspråk i kommuner*. Helsingfors: Finlands kommunförbund. Tillgänglig: http://shop.kommunerna.net/product_details.php?p=2759.
- Hermans, Theo 1998. Translation and normativity. *Current issues in language & society*. Vol. 5, No 1&2. S. 51–72.
- Kielitoimiston sanakirja. 3. osa S–Ö 2006. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsingfors: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Klarspråk i kommunen 2012. Helsingfors: Finlands kommunförbund.
- Landqvist, Hans, Christer Laurén, Lieselott Nordman, Marianne Nordman & Maria Kvist 2016. *Juridik på svenska i Finland*. Vasa: Scriptum.
- Lassus, Jannika 2017. Översättning till svenska i Finland. I: Marika Tandefelt (red.). *Språk i skola och samhälle. Svenskan i Finland – i dag och i går*. Vol II:2. Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 110–140.
- Lassus, Jannika 2015. E-postlistan som verktyg för översättare. I: *Svenskan i Finland 15*. Red. av Mona Forsskåhl, Marja Kivilehto, Johanna Koivisto, Pasi Metsä. Studieprogrammet i nordiska språk. Tammerfors: Tammerfors universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9937-1>. S. 194–218.
- Lassus, Jannika 2014. Från menyer till författningar. Svensköversättarens vardag i Finland. I: *Svenskans beskrivning 33*. Förhandlingar vid trettiotredje sammankomsten för svenskans beskrivning, Helsingfors 15–17.5.2013. Red. av Jan Lindström, Sofie Henricson, Anne Huhtala, Pirjo Kukkonen, Hanna Lehti-Eklund & Camilla Lindholm. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 224–232.
- Lassus, Jannika 2013. Översättaren år 2012. I: *Språkbruk 4/2013*. Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors: Oy Stellatum Ab. S. 9–11.
- Lassus, Jannika 2010. *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Doktorsavhandling. Elektronisk publikation på adressen <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6050-2>.
- Nida, Eugene A. 2001. *Contexts in translating*. Benjamins translation library vol. 41. [ebok, ebook Collection EBSCOhost] Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- Nordman, Lieselott 2015. Författningsöversättningens särdrag och utmaningar. I: *Folkmålsstudier 53*. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Helsingfors. S. 199–225.
- Nordman, Lieselott 2009. *Lagöversättning som process och produkt. Revideringar och institutioner vid lagöversättning till svenska i Finland*. Nordica Helsingiensia 16. Nordica, institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur. Helsingfors universitet: Helsingfors.
- Palmgren, Sten 2017. Lagspråket. I: Marika Tandefelt (red.). *Språk i skola och samhälle. Svenskan i Finland – i dag och i går*. Vol II:2. Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 70–96.
- Petrell, Katarina 2013. De svenska lag- och myndighetstexterna i Finland. I: *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Språkrådets skrifter 15. Stockholm: Norstedts. S. 159–166.
- Reiss, Katharina & Hans J Vermeer 2013 [1984]: *Towards a general theory of translational action. Skopos theory explained*. Translated from the German by Christiane Nord. English reviewed by Marina Dudenhöfer. Manchester: St Jerome Publishing.
- Reuter, Mikael 2014. *Så här ska det låta. Om finlandssvenska och språkriktighet*. Vasa: Scriptum.
- Routledge encyclopedia of translation studies* 1998. Red. av Mona Baker & Kirsten Malmkjær. London: Routledge.
- Schäffner, Christina 1998. The concept of norms in translation studies. *Current issues in language & society*. Vol. 5, No 1&2. S. 1–9.
- Sorvali, Irma 1992. *Översättare och översättningsprocess*. Uleåborg: Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet.
- Språklag 423/2003. Tillgänglig: www.finlex.fi.
- Stora finsk-svenska ordboken* (u.å.). Tillgänglig: <http://finsk-svenska.svenska.gu.se/>
- Svenskt lagspråk i Finland* 2017. Statsrådets kanslis publikationsserie 1/2017. Tillgänglig: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-297-5>.
- Tolvanen, Eveliina 2016. *Myndighetskommunikation på två språk – pensionstexter på svenska och finska i Finland*

- och Sverige i ett systemisk-funktionellt perspektiv*. Tillgänglig: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6663-9>
Åbo: Åbo universitet.
- Toury, Gideon 2012. *Descriptive translation studies – and beyond. Revised edition*. Adobe digital editions. [http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=1053083. Created from helsinki-ebooks on 2017-06-09 03:57:00.] Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- Venuti, Lawrence 1995. *The translator's invisibility. A history of translation*. London: Routledge.
- Vik, Gun-Viol 2016. *Fullmäktigeförsamlingar i ljuset av språklig växelverkan. Tvåspråkighet i tre fullmäktigeförsamlingar*. Publikationer från Vasa universitet 2017. Vasa: Vasa universitet.
- Wivolin, Satu & Laura Vuorinen 2012. Asiatekstikäntäjien ammatillinen kuva. I: *Kääntäjä - Översättaren*. 2/2012. Finlands översättar- och tolkförbund. S. 4–7.